

Språklig og kulturelt mangfold – fine ord eller god praksis?

Marit Gjervan og Gro Svolsbru

Artikkelen er tidligere publisert i Barnehagefolk nr.3, 2013

Elleve år er gått siden det populære og viktige nummeret av Barnehagefolk – Verden i barnehagen – ble utgitt. Hva har skjedd siden den gang? Har forutsetningene for flerkulturelle og flerspråklige perspektiver endret seg i norske barnehager? Er det åpnet opp for flere og nye perspektiver?

«De aller fleste barn som kommer til barnehagen er født i Norge, men det er mange måter å være norsk på. Barnehager over hele landet er befolket med barn, foreldre og personale fra mange folkeslag og kulturer. Verden er i barnehagen». (Pedagogisk forum 2002:5).

Dette skrev Klausine Røtnes i sin leder i Barnehagefolk nr 4/2002. Artikkelen i heftet berører mange sider ved den mangfoldige barnehagehverdagen i Norge, som språk og språkkartlegging, likheter og ulikheter i flerkulturelle fellesskap, filosofiske samtaler og religiøs praksis. Heftet er også farget av Camilla Eline Andersens hovedfagsoppgave med samme tittel: *Verden i barnehagen* (2002). Hun beskriver hvordan den norske diskursen dominerer i barnehagen og hvordan de minoritetsspråklige barna ofte blir marginalisert.

Likeverdig opplæring

I 2004 opprettet daværende regjering, med utdanningsminister Kristin Clemet i spissen, Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO). Senteret skulle virkeliggjøre regjeringens strategiplan *Likeverdig opplæring i praksis! (2004-2009)* og var i utgangspunktet etablert som et prosjekt. I 2009 ble NAFO omgjort til et permanent kompetansesenter som skal arbeide med å fremme inkludering og likeverdig opplæring i barnehager, skoler og voksenopplæring.

Som ett av Utdanningsdirektoratets ti nasjonale sentre har NAFO ulike oppdrag knyttet til likeverdig og flerkulturell opplæring. Gjennom samarbeid med universiteter og høyskoler,

fylkesmenn, kommuner og barnehager over hele landet har NAFO satt i gang prosjekter og kompetansetiltak med språklig og kulturelt mangfold som tema. Det er mange barnehager som utfordrer og utforsker egen kunnskap og praksis på dette fagfeltet, og som bidrar til å utvikle mangfoldsperspektiver i norske barnehager. Noen av disse perspektivene vil vi trekke fram i denne artikkelen.

I løpet av det siste tiåret er det kommet flere stortingsmeldinger og offentlige utredninger som omhandler mangfold og inkludering. I 2010 kom NOU 2010:7 *Mangfold og mestring*. Utvalget, som ble ledet av Sissel Østberg, gjennomgikk opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne i Norge. I utredningen understreker utvalget at flerspråklighet er en uutnyttet ressurs i det norske samfunnet, og at det er behov for en holdningsendring innen barnehage og skole, og i befolkningen for øvrig. Utvalget foreslår en rekke tiltak for å bedre opplæringstilbudet til barn, unge og voksne. En del av disse tiltakene er tatt videre i ulike stortingsmeldinger. I 2013 kom det to meldinger til stortinget som blant annet berører situasjonen for flerspråklige barn i barnehagen: Meld. St. 6 (2012-2013) *Mangfold og fellesskap* og Meld. St. 24 (2012-2013) *Framtidens barnehage*. Her videreføres intensjonene fra Østbergutvalgets rapport om mangfold og flerspråklighet som ressurs både for den enkelte og for samfunnet, og viktigheten av at dette verdsettes i utdanningsløpet. Kunnskapsdepartementet satte fra høsten 2013 i gang et femårig kompetanseløft på det flerkulturelle området, som involverer lærerutdanningene og ansatte i barnehager og skoler.

[Fra ord til handling?](#)

I 2006 fikk barnehagene en ny rammeplan for barnehagens innhold, ansvar og oppgaver, da var det 11 år siden den første rammeplanen kom i 1995. Planen ble så revidert i 2011, blant annet med ny formålsparagraf og økt fokus på medvirkning og danning. Rammeplanen forplikter barnehagemyndigheter, barnehageeiere og barnehagens personale til å inkludere flerkulturelle og flerspråklige perspektiver. Blant annet står det: «det er mange måter å være norsk på», «Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen» og «Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger» (Kunnskapsdepartementet 2011a:8). Videre kommer flerspråklige perspektiver inn under overskriftene *Språklig kompetanse* og fagområdet *Kommunikasjon, språk og tekst*.

Personalet skal blant annet «støtte at barn bruker sitt morsmål og arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse» (Kunnskapsdepartementet 2011a:35).

Både rammeplanen og statlige føringer forplikter de som arbeider med og i barnehagene til å inkludere flerspråklige og flerkulturelle perspektiver. For at dette ikke bare skal bli fine ord, må perspektivene omsettes til praksis i barnehagenes hverdag. Hvordan møter barnehagen ulike former for norskhet? Hva vil det si å støtte at barn bruker sitt morsmål? Hvordan kan barnehagen fremme barnas norskspråklige utvikling? Ord må gjøres til handling, og personalet må reflektere over egen praksis og kunnskap.

Store gutter snakker norsk!

Hanna er bekymret for sønnens norskspråklige utvikling. Hun og mannen har et annet morsmål enn norsk. Sønnen deres på 4 år er født i Norge og har gått i barnehage fra han var to år. Hjemme snakker de stort sett morsmålet. Nå syns Hanna det tar litt tid med sønnens norskspråklige utvikling, og hun ser at han ikke snakker like godt norsk som de andre barna på samme alder som har norsk som morsmål. På spørsmål om gutten har et godt utviklet morsmål og om han også har mulighet til å bruke morsmålet i barnehagen, svarer moren at han forstår morsmålet godt, men han nekter å snakke noe annet enn norsk. Når Hanna spør sønnen om hvorfor han ikke vil snakke morsmålet med henne, svarer han: «Fordi store gutter snakker norsk, mamma!».

Vi vet ikke hva som rører seg inni denne gutten på fire år. Men hva er det som gjør at en liten gutt ikke vil snakke de språkene han kan? Hvorfor er det ikke kult å snakke et afrikansk språk ute og i barnehagen? Er det noe personalet i barnehagen kan gjøre for at gutten skal oppleve at store gutter kan være kule og snakke mange forskjellige språk?

Rammeplanen forplikter personalet til å «støtte at barn bruker sitt morsmål» (Kunnskapsdepartementet 2011a:35). Dette er også utdypet i ett av temaheftene som er gitt ut i tilknytning til rammeplanen – *Språklig og kulturelt mangfold* (Kunnskapsdepartementet 2006). Det er flere grunner til dette. For det første er vårt morsmål en viktig identitetsskaper. Hvordan jeg oppfatter meg selv, og hvilket språk jeg snakker, henger nøye sammen. Barn trenger også å kunne benytte det språket de kan best for å ha gode

muligheter til å utvikle sine kognitive evner. I tillegg vil en god beherskelse av morsmålet ha betydning for barnas andrespråklæring (ibid).

I barnehagene gjøres dette på mange ulike måter. I arbeidet med å støtte barnas flerspråklige utvikling ansetter noen kommuner eller barnehager flerspråklig personale i ordinære stillinger. Andre benytter det statlige øremerkede tilskuddet¹ til å ansette tospråklige assistenter. Slik kan barna få en direkte støtte på sitt morsmål i barnehagen i møte med en voksen.

Inkluderende språkmiljø

Mange kommuner og barnehager strever med å rekruttere flerspråklige ansatte. Selv om det er en stor styrke, er man ikke avhengig av å ha ansatte som deler barnas språk for å kunne «støtte at barn bruker sitt morsmål» (Rammeplanen 2011:35). Barnehagene kan også indirekte støtte barnas morsmålsutvikling uten å ha tilgang til flerspråklig personale. En slik språklig støtte forutsetter kunnskap og bevissthet i personalgruppa, og interesse for språkene som barn og voksne i barnehagen mestrer.

I en barnehage i Møre og Romsdal har alle barna andre morsmål enn norsk, men ingen av de ansatte er flerspråklige. Gjennom et kompetansetiltak i regi av NAFO og Høgskolen i Volda ville barnehagen utforske sin praksis med språk og morsmålsstøttende arbeid. Selv om noen av barna hadde felles morsmål, opplevde personalet at de nesten ikke snakket morsmålene sine i barnehagen. Gjennom kompetanseutvikling og bevisstgjøring hos personalet har de begynt å aktivisere barnas morsmål i barnehagen. De voksne spør for eksempel barna hva ting heter på de ulike språkene når de leker, når de sitter ved matbordet, når de kler på seg for å gå ut eller når de er på tur i nærmiljøet. Ofte blir dette interessante diskusjoner mellom barna og de voksne hvor de kan sammenligne ord og betydninger på flere språk. Ved å aktivisere barnas språkkompetanser opplever personalet at barna etter hvert har begynt å bruke morsmålet sitt mer i barnehagen, samtidig som utviklingen på andrespråket går framover. Når det står i rammeplanen at personalet må støtte at barna bruker sitt morsmål, trenger det altså ikke å bety at man må kunne barnas morsmål for å gjøre det. Dette handler

¹ Rundskriv F-02/11 Tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder.

om kunnskap og holdninger til språk og flerspråklighet blant barnehagelærerne og assistentene i barnehagen.

En anerkjennende holdning til barnas flerspråklige ressurser kan bidra til et inkluderende språkmiljø i barnehagen. En barnehage i Porsgrunn som deltok i et NAFO-prosjekt om tospråklig assistanse, forteller om en gruppe barn som var på tur i skogen. En gutt (som ikke er kurdisk) finner en stokk som er markspist, slik at det har dannet seg fine mønstre i overflaten:

Gutten løper til en voksen og sier: "Her står det en kurdisk sang, så jeg tror Kasim (kameraten som har kurdisk morsmål) har vært her". Den voksne lar seg fasinere av dette og de tar stokken med tilbake til barnehagen og henger den opp. Dagen etter kommer gutten som fant stokken til den voksne og sier at han nå har lært seg en kurdisk sang av Kasim. Den voksne spør om han kan synge sangen, og gutten svarer at da trenger han stokken for å huske sangen².

Mange barnehager har gjennom ulike prosjekter blitt bevisst hvor viktig det er å samarbeide med foreldrene om barnas flerspråklige utvikling. Et slikt samarbeid kan være å snakke om eller oversette ord og uttrykk som benyttes i barnehagen, eller tilrettelegge for at foreldrene kan snakke med barna hjemme om opplevelser i løpet av barnehagedagen. Flere barnehager samarbeider også med biblioteket om bruk av barnebøker og litteratur, sånn at foreldrene får låne bøker på eget morsmål med hjem fra barnehagen.

Tospråklig assistanse – mer enn tospråklig assistent

I 2004 ble den statlige tilskuddsordningen³ til minoritetsspråklige barn i barnehagen endret. Tilskuddet som tidligere bare kunne benyttes til tospråklig assistanse, kan i dag også benyttes til ulike tiltak for å bedre språkforståelsen hos minoritetsspråklige barn. Det ser ut til å være en tendens til at barnehagene har beveget seg fra et fokus på tiltak som involverer morsmålsstøtte til større fokus på tiltak som hovedsakelig stimulerer norskspråklige ferdigheter etter omleggingen av tilskuddsordningen (Rambøll 2006). Selv om det i dag er få

² Rapport fra prosjektet finner du her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Barnehage/Prosjektrapport-Tospraaklig-assistanse2>

³ <http://www.udir.no/Upload/barnehage/Regelverk/Tilskudd/retningslinjer.pdf?epslanguage=no>

som er ansatt som tospråklige assistenter i barnehagene, er det også andre i personalgruppa som kan gi barna tospråklig assistanse. I en bydel i Oslo brukes de statlige tilskuddsmidlene til norsk språkpedagog. Språkpedagogen gir støtte til minoritetsspråklige barn med behov for språkstimulerende tiltak og veiledning til personalet. Gjennom deltakelse i et NAFO-prosjekt knyttet til tospråklig assistanse i barnehagen, erfarte pedagogene og det øvrige personalet mulighetene i samarbeidet mellom språkpedagogen og flerspråklige ansatte. Barnehagen har flere assistenter som deler morsmål med noen av de flerspråklige barna i barnehagen. Gjennom et utviklingsarbeid om bruk av digitale verktøy undersøkte barnehagen hvordan språkpedagogen og flerspråklige assistenter kunne samarbeide bedre om barnas språkutvikling. De erfarte hvor fruktbart dette samarbeidet er for barnas språkutvikling, og for kompetansen i personalgruppa. Språkpedagogen opplever at når barna får systematisk støtte på sitt morsmål, blir de mer aktive også på andrespråket – norsk. Prosjektet har bidratt til at ledelsen og personalet i barnehagen har blitt mer bevisst på rollen til de flerspråklige ansatte og den betydningen de kan ha for barnas språkutvikling, både på norsk og på morsmål.

Å dokumentere barnas flerspråklighet

Diskursen om flerspråklige barn i barnehagen handler i dag ofte om kartlegging av språk og innsats for å støtte barnas norskspråklige utvikling. Spesielt er det et sterkt fokus på hvordan barnehagene kan bidra til å gi barna best mulig norskferdigheter slik at de skal være godt forberedt til skolestart.

Kunnskapsdepartementet nedsatte et ekspertutvalg som skulle vurdere språkkartleggingsverktøy som brukes i norske barnehager (Kunnskapsdepartementet 2011b). Utvalgets rapport dannet grunnlaget for Utdanningsdirektoratets arbeid med et veiledningshefte til barnehagene om språkkartlegging og språkstimulering. Våren 2013 utga Utdanningsdirektoratet veilederen *Språk i barnehagen. Mye mer enn bare prat* (Utdanningsdirektoratet 2013). Veilederen omhandler barnehagens arbeid med språkstimulering, dokumentasjon og vurdering av språk og barns språktilegnelse.

Å kartlegge språkene til barn som har andre morsmål enn norsk, kan være en utfordring. Det finnes få (om noen) egnede verktøy til dette (Kunnskapsdepartementet 2011b). Ofte blir det

systematiske språkarbeidet i barnehagen knyttet til andrespråket/norsk, både når det gjelder metoder for språkarbeid, dokumentasjon og vurdering.

I barnehager i Porsgrunn dokumenteres de flerspråklige barnas morsmålskompetanse gjennom kommunens satsing på bruk av IKT i barnehagen. Kommunen har tospråklige assistenter som jobber mye med digitale verktøy i sitt pedagogiske arbeid. Dette brukes blant annet når barnehagene er på tur i skogen og til ulike steder i nærmiljøet. På turene tar barna bilder av det de syns er spennende og morsomt. Tilbake i barnehagen setter den tospråklige assistenten seg sammen med ett barn og ser på bildene fra turen. Barnet velger ut noen bilder som han ønsker å lage en liten fortelling rundt. Samtalen om bildene blir tatt opp, og sammen med bildene lager barnet og den voksne en digital fortelling. På denne måten kan de tospråklige assistentene dokumentere barnas språkkompetanse på morsmålet slik at dette blir synlig for resten av personalet og for foreldrene. Slike digitale fotofortellinger danner et godt utgangspunkt for refleksjon over barnas flerspråklige utvikling og kan være nyttig for å observere og vurdere barnas språk – både på morsmål og norsk.

Med blikket framover

Elleve år er gått siden *Barnehagefolk* satte fokus på barnehagen som flerspråklig og flerkulturell møteplass. I løpet av den tiden har mange barnehageansatte utfordret og utviklet nye måter å forstå flerkulturelt arbeid på. Mange har deltatt i ulike kompetansetiltak og prosjekter hvor språklig og kulturelt mangfold har vært i fokus. Likevel gjenstår fortsatt mye spennende arbeid. En av utfordringene er utdanningsinstitusjonene. De som utdanner nye barnehagelærere og tilbyr etter- og videreutdanning til ansatte i barnehagene, må også være kompetente innenfor flerkulturell pedagogikk og ha kunnskap om flerspråklig arbeid med barn.

En annen viktig målgruppe er barnehagemyndighetene og barnehageeiere. Det er de som skal sørge for at de ansatte i barnehagene er kompetente og rustet til å møte de krav og utfordringer som hele tiden er i endring. Også her trengs det kompetanse slik at barnehagemyndighet og barnehageeier kan gjøre kloke valg og prioriteringer, og gi

barnehagene god veiledning når det handler om å gi et likeverdig tilbud til flerspråklige barn og foreldre i barnehagen.

Litteratur:

Andersen, Camilla Eline 2002: «Verden i barnehagen – hvem sin verden er det?» I

Pedagogisk forum 2002: *Verden i Barnehagen*. Barnehagefolk nr.4/2002. Pedagogisk Forum.

Kunnskapsdepartementet 2006: *Temahefte. Språklig og kulturelt mangfold*.

Kunnskapsdepartementet 2001a: Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.

Kunnskapsdepartementet 2011b: *Rapport. Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager*.

Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Meld. St. 24 (2012-2013) *Framtidens barnehage*. Kunnskapsdepartementet.

Pedagogisk forum 2002: *Verden i barnehagen*. Barnehagefolk nr. 4/2002. Pedagogisk forum.

Rambøll Management 2006: *Evaluering av tilskuddsordningen - Tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder*. Kunnskapsdepartementet.

Utdanningsdirektoratet 2013: *Språk i barnehagen. Mye mer enn bare prat*.

<http://www.udir.no/Barnehage/Pedagogikk/Veiledere/Sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/?WT.ac=sprak&boks=bhq3>